

Невмержицький В. М. Розвиток моральної свідомості особистості / В. М. Невмержицький // Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (21 квітня 2020 року); за заг. ред. Р.А. Калениченка, О.Г. Льовкіної. – Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2020. – С. 158-161.

УДК 159.923

Невмержицький Володимир Максимович,

кандидат психологічних наук, доцент,

провідний науковий співробітник

лабораторії психології навчання ім. І.О. Синиці

Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України (м. Київ)

РОЗВИТОК МОРальної Свідомості Особистості

Моральна свідомість - одна із форм суспільної свідомості, що відображається в суспільному бутті людей та містить у собі цінності, норми, ідеали; моральність виявляється тут у прагненні до досконалості. Моральна свідомість діє на двох рівнях регуляції людських стосунків: емоційно-чуттєвому та раціонально-теоретичному. Емоційно-чуттєвий рівень - це психічна реакція людини на подію, ставлення, явище (емоції, почуття, настрої). Цей рівень визначає відношення людини: а) до інших (співчуття чи обурення, довіра чи недовіра, ревності, ненависть тощо); б) до себе (скромність, гідність, марнославство, гордість, суворість тощо); в) суспільство в цілому (почуття громадського обов'язку, патріотизм). Раціонально-теоретичний рівень - це моральні знання про норми, принципи, ідеали, оцінки, поняття, які теоретично обґрунтовують моральність та її структурні елементи. Цей рівень свідчить про те, якою повинна бути дійсність. Це ідеальний варіант того, що необхідно досягти (загально-історичні потреби суспільного розвитку).

Моральна свідомість є найважливішою складовою свідомості суб'єкта, його моральних взаємин. Вона містить у собі як пізнання сутності моралі, так і

загальнолюдських норм і правил поведінки, а, отже, систему ставлень людини до цих норм і правил. І.Ф. Харламов виділив у структурі моральної свідомості два блоки:

1) об'єктивний (описово-констатувальний), заснований на морально-гностичній діяльності індивіда, який спрямований на пізнання сутності моралі, зокрема, на утворення моральних знань, що виступають у формі моральних уявлень, понять, суджень;

2) суб'єктивний, заснований на формуванні ставлень особистості до соціальних норм і правил, що виступають у формі таких структурних елементів моральної свідомості, як моральні переконання, погляди, ідеали, світогляд [1].

Моральна свідомість трактується науковцями як специфічна форма духовної культури, яка спирається на загальноповжиті моральні норми та цінності, ідеали та принципи, поняття добра й зла, совісті й гідності, справедливості й відповідальності. Роль моральної свідомості в тому, що завдяки їй відбувається регуляція поведінки та взаємин. За її допомогою здійснюються моральні санкції (схвалення чи засудження вчинків), що мають духовний характер і є не матеріальною мірою суспільної відплати (нагороди чи покарання), а моральними оцінками, котрі індивід самостійно усвідомлює, внутрішньо приймає і згідно з ними спрямовує свої дії, мотивує, контролює та обґрунтовує свої вчинки, планує і виробляє власну позицію та лінію поведінки в межах референтної спільноти, офіційної групи чи суспільства в цілому [2]. Моральною свідомістю володіє кожна особистість внаслідок того, що вона людина та живе і діє в суспільстві собі подібних. За своєю природою моральна свідомість є масовою, загальною, всеосяжною, всеохоплюючою, залишаючись у той же час глибоко особистісною, індивідуальною [3, 4].

Розвиток моральної свідомості – це процес усвідомлення, засвоєння, прийняття людиною моральних норм та правил і перетворення їх на дієвий регулятор поведінки.

Процес становлення моральної свідомості обумовлений соціальними, психологічними і педагогічними механізмами. Під соціальними механізмами розуміються дії на моральну свідомість особистості об'єктивних моральних взаємин та соціальних імперативів. Це призводить до активізації в людини внутрішніх механізмів, які їй дозволяють їй засвоювати моральний досвід суспільства. Відповідно, психологічні механізми – це процеси перетворення зовнішніх соціальних і моральних вимог у внутрішні максими особистості. Вони забезпечують активність особистості в процесі усвідомлення нею морального досвіду суспільства та сприяють формуванню власної моральності. Педагогічні механізми – це комплекс навчально-виховних заходів, спрямованих на формування моральної свідомості учнів [5].

Для визначення рівнів сформованості моральної свідомості особистості В.І. Фольваркова визначила такі основні показники [6]:

- моральні знання, джерельна база моральної свідомості людини; моральні знання можуть існувати в свідомості особистості у вигляді моральних уявлень, понять, переконань, що визначають лише стан формування моральної свідомості на одному із рівнів;

- моральні переконання як вищий рівень моральних знань є фундаментом сформованої моральної самосвідомості, на основі якого виробляється навичка правильної поведінки, що переростає у звичку за будь яких умов поводитися гідно, тобто моральні переконання стають основою моральних вчинків, совістю людини;

- процес засвоєння і застосування моральних знань тісно пов'язаний з такою вищою психічною функцією, як почуття; стан переживання людиною моральних почуттів (сором, страх, радість, провина, сумнів, гідність тощо) є показником моральної свідомості.

Тобто показниками рівнів сформованості моральної свідомості особистості можуть бути моральні знання, моральні судження з приводу мотивів, моральні почуття і поведінка.

Таким чином, моральна свідомість має важливе значення для здатності людини регулювати та контролювати свою поведінку через пізнання себе, своїх моральних, розумових та фізичних сил. Саме тут розкривається величезна роль впливу свідомості на діяльність та життя кожної людини, розвиток якої залежить від ідей, цінностей, норм та соціальних інститутів.

Список використаних джерел

1. Харламов И. Ф. Нравственное воспитание школьников: пособ. для клас. руководителей. Москва: Просвещение, 1983. 160 с.
2. Булах І. С., Алексєєва Ю. А. Моральне зростання підлітків: сучасні технології консультативної діяльності: навч. посіб. Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. 223 с.
3. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка: монографія. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2003. 340 с.
4. Шимановский, Д. С. Моральное самосознание. Київ: Вища шк., 1986. 142 с.
5. Бондаревская Е. В. Формирование нравственного сознания у старших школьников: учеб. пособ. по спецкурсу. Ростов-на-Дону, 1976. 192 с.
6. Фольваркова В. І. Показники та рівні розвитку моральної свідомості особистості. *Дошкільна освіта*. 2004. №3 (5). С. 15–19.